

Zülfünün sirri uzundur, halı çox, Şol şəkər sözlü dodağın balı çox...

İmadəddin Nəsimi

1409-cu ilin yazı idi. Şairlər şairi Seyid Əli İmadəddin Nəsimi ölkə-ölkə dolaşmaqdan - məscid, karvansara və xanəgah-larda gəcələməkdən, dərviş, abid, imam, şair və səyyahlarla söhbət eləməkdən yorulub, doğma Şamaxıya qayıdırdı. O, artıq belə qərara gəlmişdi ki, ömrünün yerdə qalanını ata yurdunda - kiçik qardaşı Şahxəndanla bir yerdə keçirsin və Şahxəndan onun bu uzun illər ərzində yazdıqlarının üzünü köçürüb, səliqə-sahmana salsın.

Əvvəllər də qardaşının şeirlərinin üzünü köçürən, aparıb məscidlərə, mədrəsələrə paylayan, daha doğrusu, hədiyyə edən Şahxəndan hələ altı-yeddi yaşında ikən hüsnxətti və kitab cildləməyi öyrənmiş, bunun sayəsində də ruzi sahibi olmuşdu.

Şahxəndan Qurani-Kərimin üzünü tez-tez köçürdüyündən, altı min altı yüz altmış altı ayənin, yüz on dörd surənin tamamını əzbər bilirdi və buna görə də yaşının çox az olmasına baxmayaraq, imamlar, axundlar, mollalar arasında xüsusi hörmət-izzəti vardı. Hətta bəzən onu mötəbər dini məclislərə - mərasimlərə dəvət edirdilər.

Şairlər şairi Seyid Əli İmadəddin Nəsimi ilə Şahxəndanın ərdə olan iki bacısı da var idi. Bacılar növbə ilə ayda bir-iki dəfə gəlib, - həmişə də dolu boğça ilə - kiçik qardaşlarına - Şahxədana baş çəkirdilər.

Şahxəndanın gündəlik qulluğunu isə qonşuları Gülnaz xala göürdü və halallıq olsun deyə, bunun üçün ayda iki dinar əməkhaqqı alırdı - bayram hədiyyələri-filan buna daxil deyildi...

Günortaüstü Şamaxının moza-moza, di-rədəymə, qaçdı-tutdu, gizlənqaç, çilingəgac oynayan, yumurta döyüşdürən bütün uşaqları Şahxəndangilin evinin qabağına yığışdılar və başladılar bir ağızdan qışqırmağa:

- Muştuluğumuzdu ver, qardaşın gəldi.

Təbii ki, Şahxəndan hədsiz dərəcədə fərəhləndi, sevincək oldu - açdı səxavət kisəsinin ağzını, kiminə kişmiş, kiminə nabit, kiminə tut qurusu, kiminə də ərək, alma, armud qaxı verdi.

İldə iki dəfə ata minib, gah məgribə, gah məşriqə üz tutan, üsyankar fikirləri ucbatandan ruhu daim təlatümlər içində olan, getdiyi hər yerdə əqidəsini - hürufiliyi təbliğ edən şairlər şairi Seyid Əli İmaməddin Nəsiminin gözəlnilmədən ata ocağına belə tez qayıtması Şahxəndanın qəlbində bir ümid qılgılcımı yandırdı: “Kim bilir, bəlkə daşı etəyindən töküb evlənəcək? Yaşı qırxı haqlayır - nə vaxta qəder subay qalacaq?”

Məsələ burasındadır ki, Seyid Əli hələ mədrəsədə oxuyarkən Hüsniyyə adında bir qıza aşiq olmuşdu, amma uzaqdan-uzaga, gizlin. Qəlbinə aça, eşqini dilə götürə bilməyən şair öz şeirlərində sevgilisini vəsf edir, ah çəkir, fəryad qoparır, hicr odunda alışıb yanırdı. Amma çox çəkmir ki, onun ülvie eşqlə süslənən könül bağçasını xəzan vurur...

Seyid Əlinin məhəbbətindən bixəbər olan Hüsniyyə on altı yaşında ikən valideynləri tərəfindən mədrəsədən uzaqlaşdırılır, qəti istəməsə də, zorla bir müəllimə ərə verilir. Amma o, Seyid Əlinin qəlbində elə kök salır, elə fəsl-i-yaz yaradır ki, daha orada bir başqası üçün yer qalmır. Şairin bütün fikri-zikri, xəyalı və xoşbəxtliyi məhz bu sevgi ilə pərvəriş tapır.

Seyid Əli fikirləşir ki, eşq də şairlik kimi bir xəstəlik, bir mərəzdir. Amma nə etmək olar, bir xəstəlik, bir mərəz olsa da, xoşdur.

Seyid Əliyə gəncliyindən üzü bəri çox qənirsiz gözəllər aşiq olmuşdu. Amma onların heç biri Hüsniyyənin gündən-günə güclənən həsrətini qəlbindən silə bilməmişdi...

Ölkələr fəth etmiş Əmir Teymurun 1405-ci ilin fevralında qəfləten vəfat etməsi ilə Yaxın Şərqə, eləcə də Ön Asiya-ya qərribə bir sakitlik çökdü. Bunu taleyin lütfü və töhfəsi kimi qəbul edən ölkələr, səltənətlər yavaş-yavaş dirçəlməyə başladılar.

İlk özünə gələnlərdən biri Bahar tayfasından olan və uzun illərdən bəri Misirdə zindanda yatan Qara Yusif oldu.

Misir Sultanı, Əmir Teymurun ölüm xəbərini alan kimi Qara Yusifi zindandan

azad edib, ona ənam kimi bir kisə qızıl, bir at və bir bələdçi verib dedi:

- Azadsan, get yurdunda öz taxt- tacına sahib ol!

Uzun illərdən bəri zindanda əli-qolu bağlı olan Qara Yusif atın belinə sıçrayıb, məmlük sultanına dedi:

- Sizi əmin edirəm ki, həyatımı bağışladığınızla görə heç vaxt peşman olmayacağsınız. Çünki inanmıram Əmir Teymurdan və Toxtamışdan sonra kimsə mənim qolumu qatlaya bilsin.

Məmlük sultanı onun bu sözlərinə gülüb dedi.

- Bəs teymurilər, cəlairlər? Sən hələ ki, təksən, onların isə Təbrizdə hazır vəziyyətdə dayanmış böyük orduları var.

Qara Yusif əlini yuxarı qaldırıb dedi:

- Sultan həzrətləri, əgər başda ağıl, qolda güc, ürəkdə təpər varsa, ordu da ola-çaq, zəfər də. Sağ olun! Bir gün sizi qonaq çağırısam, yaqın ki, gələrsiniz.

Məmlük sultanı atını güclə ram edən Qara Yusifin bu sözlərinə də güldü:

- Çötin, orəbləri birçə gün özbəşlərinə qoysam, Allah bilir, nə hoqqalardan çıxarlar...

Qara Yusif həm cismən, həm də ruhən bərk yorulmuşdu. Odur ki, hələ bir müddət Misirdə qalmaq, dincəlmək istəyirdi. O, gündüzlər qızmar qum üstündə dəmlənmiş qəhvə içir, dəvə gülləşlərinə baxır, günortalar dupduru suları gün işığında bərq vuran çarhovuzların kənarında, sərv ağaclarının kölgəsində mürgü döyür, axşamlar yarıçılpaq rəqqasələrin məclislərində eşşisrətlə məşğul olur, bununla da havasız, qaranlıq zindanın daş döşəməsində sağ böyrü ağrığında sol böyrü, sol böyrü ağrığında sağ böyrü üstə yatdığı günlərin ağrı-acısını canından çıxarırdı...

Falçıların söylədikləri xoş sözlərə, rəmmalların vəd etdikləri qələbələrə baxmayaraq, Qara Yusif Təbrizə, elə-belə, tez-tələsik - hazırlıqsız getmək istəmirdi. Odur ki, Misir sultanının hədiyyə etdiyi qızıldan bir qəder verib, yeddi çapar tutdu və dedi:

- Hərəniz bir səmtdən Azərbaycana girəcək, kənd-kənd, şəhər-şəhər dolaşıb, əhaliyə çatdıracaqsınız ki, Qara Yusif zindandan çıxıb, artıq yoldadır, gəlir, pişvazına hazırlaşın!

Çaparların ardınca Qara Yusif özü də yola çıxdı. Hər yerdə macərə axtaranlar, igidlik eşqinə düşənlər, şən-şöhrət sahibi olmağı arzulayanlar ona qoşulur, sədaqətli olacaqlarına, son damla qanlarınadək vuruşacaqlarına and içirdilər. Qara Yusif Naxçıvan civarına gəlib çatanda,yanında ən azı, əlli min döyüşçü vardı, hamısı da silahlı. Əmir Teymurun ölümündən sonra Təbrizdə özünü tam sərbəst hiss edən və əsl hakimiyyətin dadını dadan Əbu Səid Araz çayının qırağında Qara Yusifin qabağını kəsdi, amma nədənsə, dərhal döyüşə girməyə lüzum görmədi və qəfil, gözəlnilmədən peyda olmuş “rəqibinə” belə bir namə göndərdi: “Hər dəfə sədaqət və etibardan dəm vuran Misir sultanı başından böyük bir qələt ələyib səni zindandan buraxıb, buna görə layiq olduğu cəzanı alacaqdır. Sən isə, təslim ol, nə fərqi, Qahiro, yaxud Təbriz zindanı?”

Əbu Səidin göndərdiyi namə Qara Yusifi qəzəbləndirdi, elçinin boynunu dərhal vurdurdu və qoşunun önünə gəlib, əlini düşməən tərəfə uzatdı:

- Bu sarsaq elə bilir ki, atasının -Əmir

Teymurun ruhu və şücaəti də ona miras qalıb!

Son Səfər

Povest

Müəllifdən

İllər boyu beynimdən keçən bir fikir ötən il qəlbimə də iz saldı.

Nəsimidən yazmaq istədim...

Nəsiminin təmsalında cahilliyyə qarşı dirənişini azaltmayan kamilliyi, nadanlıq önündə çox vaxt susdurulan əsl insanlığı, mübarizliyi, dəyanəti qələmə almağa çalışdım...

Uzun dövrlər ərzində qalaqlanaraq yığılmış qeydlərimi ötən ilin oktyabrında bir masanın

üstünə toplayaraq, onlardan bir povest ərsəyə gətirməyə anidən qərar verdim...

Bu ilin ilk günlərində bitirdim son əsərimi...

Və bir neçə gün sonra 2019-cu ilin Prezident tərəfindən “Nəsimi ili” elan edilməsini eşidəndə sevindim, çox sevindim...

Demək, fəhmim imiş məni tələsdirən...

Yenə də anidən qələm dostum, ruh qardaşım Bəxtiyar Sadiqova telefon açdım. Mətləbi bildi, povesti dərhal istədi, bir neçə saata oxuyub bitirdi və qərarını da verdi: “Hüseynbala müəllim, bu povesti rəsmi dövlət qəzetində dərc edəcəyik. Qoy bu, sizinlə bizim “Nəsimi ili”nə töhfəmiz olsun” ...

Çox məsud oldum. Əziz oxucularımız bu gündən hamımızın qəzetində - “Azərbaycan”da “Sonuncu səfər” povestimi hissə-hissə mütaliə imkanı əldə etdilər... Əslində, qəhrəmanım şairlər şairi Seyid Əli İmadəddin Nəsimi deyil...

Onun iztirablarıdır, ağrılarıdır, öz vətəninə təklənməsidir... 48 illik ömrün bitməyən məşəqqətlərini qısa bir dövr üçün - Nəsiminin Azərbaycana, Şamaxıya son səfəri müddətində rəmzləşdirdim...

Binava Nəsimi, bədbəxt Nəsimi nə vaxt xoş gün gördü ki?!

Amma ona qarşı ən böyük “cihadi” ilk olaraq özümüz başladıq, elə ən ağır zərbələri də özümüz vurduq... Mən bundan yazdım, Nəsiminin şəxsində özümüzün özümüə qənim kəsilməyimizdən və bu naqisliyin əsrlərdir davam etməsindən bəhs etdim...

Axi, Hələbdə dərisi soyulan Nəsiminin hələ daha əvvəl burada - bu məmləkətdə ruhunu soymuşduq, qəlbini dilim-dilim etmişdik... Bəlkə də bələgətə varıram, amma düşüncəm budur ki, hər bir yazıçının, şairin qələmin-dəki mürəkkəbdə həm də Nəsiminin - onun sələflərinin və xələflərinin qanı axır...

Qoy bu qan daha ruhumuza, mənəviyyatımıza tökülüb çalın-çarpaz izlər buraxmasın, əksinə, vərəqlərə axıb ruhumuzu, mənəviyyatımızı saflaşdırsın, xəbislikdən arındırsın...

Nəsiminin istədiyi kimi insanlaşaq, kamilləşək, mənəvi vəhdətə çataq...

Qara Yusif bu sözləri deyəndən sonra atını elə dəhəmlədi ki, sanki paydan ox çıxdı! Teymurilər üstlərinə şimşək kimi şığıyıb gələn Qara Yusifin yenilməz döyüş-cülərinin qarşısında tab gətirməyib, geri çəkildilər - sanki onların atdıqları oxlar ya boşa çıxır, ya da daşa dəyirdi. Nəticədə, Əmir Teymurun ölümündən sonra girdiyi ilk döyüşdəcə məğlub olan Əbu Səidin meyiti belə tapılmadı.

Amma Qara Yusif hətta bu ildırım sürətli möhtəşəm qələbədən sonra da Təbrizə yürüş etmədi. Səbirli və təmkinli olmağa çalışdı. Çünki xəfiyyələri xəbər gətirmişdilər ki, Miranşaha məxsus ordu birlikləri şəhərin ətrafında bərqərar olublar, - indi ora quş quşluğu ilə səkə bilməz. Odur ki, Qara Yusif - Qaraqoyunlular sülaləsinin yeni doğan günəşi belə qərara gəldi ki, qələbə çalaçağına tam əmin olmayanacan yerindən tərpənməsin və həlledici döyüş üçün hərtərəfli hazırlıq görsün...

Bax, elə həmin dövrdə Azərbaycanın iftixarı - şairlər şairi Seyid Əli İmadəddin Nəsimi yüklü bir dəvənin belində Şamaxıya gəldi. Şahxəndan qardaşını şəhərin lap gircəyində qarşıladı.

Şairlər şairi dəvədən enib, qardaşını qucaqladı, üzündən öpdü:

- Maşallah, - dedi, - böyümüsən. Boyun artdığı kimi, ağlın da artıbsa...

Şahxəndan güldü:

- Dadaş, vallah, boyumun da, ağlının da artdığını özüm hiss eləmirəm. Bunu sən bilərsən.

Seyid Əli zəndlə qardaşının üzünə baxdı: - Artıb, artıb, Şahxəndan, görürəm... - dedi və qəfildən soruşdu:

Hüseynbala MİRƏLƏMOV

- Balası, sən dəvənin yükünü boşalt, mən də həyətimizə bir göz gözdirim. Görüm ağaclarımızdan quruyanı yoxdu ki? Şahxəndan dəvənin yükünü boşaltmağa başladı - rəngbəreng saplarla toxunmuş heybələrdə nələr yox idi... O, içi ləl-cəvahiratla dolu, ağır pul kisəsini Seyid Əliyə göstərib dedi:

- Çöl-biyaban, quldur-qacaqla, yol kəsənlə doludu, nə əcəb, heybəndə bu cür qiymətli şey-şüy ola-ola, sənə dəyib dolashmırlar?

- Hə, balası, bax bu sirdi. İstəyirsən açım? Şahxəndan maraqla qardaşının üzünə baxdı və dedi:

- Aç.

- Deməli, gördüyün bu ləl-cəvahiratların hamısını mənə elə o quldur-qacaqların, yolkəsənlərin özləri bağışlayıblar. Bəndəyi-həqirinizi...

Şahxəndan özünü itirdi: - Əstəğfürullah, dadaş...

Seyid Əli sözünə davam etdi:

- Hə, bəndəyi-həqirinizi uzaqdan görən kimi ağırız-ağıza verib qışqırırlar: Şairə ənam! Şairə ənam!

- Sən də o haram ənamları dədə malı kimi cibinə qoyub, sağa-sola xərcləyirsən...

- Səhvın var, balası. Mən o bəxşişləri əsl sahiblərinə - onları hardan və necə tapa bilərəm ki!...- qaytara bilməsəm də, ehtiyacı olanlara - fəqir-füqəralara paylayaram. Bunları da birtəhər artırıb, Şamaxı kasıb-kusublarına gətirmişəm, pay-püş elə getsin, şahın gözündən iraq.

Hər ikisi qəşş ələyib güldü. Seyid Əli dedi: - İstəyirsən, sənə bir sirr də açım. Şahxəndan dərhal cavab verdi: - Aç, dadaş, aç!

- Bu yolkəsənlər, quldur-qacaqlar bilir-sən şeiri necə xoşlayırlar?

- Boy? Zarafat ələyirsən?

- Yox, həqiqi sözümdü. Elə ki, yaxanı

ələ verdin, əl çəkmirlər. “Şair, birini də oxu! Şair, birini də oxu! Şair, birini də oxu!”

- Sən də oxuyursan?

- Oxuyuram.

- Maraqlıdır, sənin oxuduğun şeirlər

onlara neçə təsir ələyir?

- Vallah, hərəsinə bir cür, biri ağlayır, gözündən bildir-bıldır yaş tökür, biri də elə hey güllür, güllür, güllür, di gəl. baş aç... Bir dəfə, içlərində biri vardı, mənə dedi ki, təkcə sən həqiqəti yazırsan. Soruşdum ki, axı, nədən bilirsən? Dedi, bax, sən yazırsan ki:

Məndə siğar iki cahan, Mən bu cahana sığmazam.

- Doğrudan da, belədir. Bu gün gündoğdasansa, səbah günbatandasan, bu gün güneydəsənsə, səbah quzeydəsən. Bir yerdə durmursan ki!

Hər ikisi yenə qəşş ələyib güldü. Seyid Əli dedi:

- Eh, balası, onların yolkəsənliklərinə baxma, qəlblərinin dərinliyində o qəder munis duyğular var ki! Şah olsam, onları birçə gündə haqq yoluna gətirərəm. Nə isə... Həyətimizə pis baxmamısan. Görürəm, təzə ağaclar da əkmisən. Qızılgüllər daha çox xoşuma gəldi. Bu il olmasa da, gələn il açacaqlar.

- Birinin üstündə düymə var.

- Gözümə dəymədi, axı...

- Yarpağın altında gizlənib...

- Nədi, naz ələyir?

- Bəlkə də... - Yəqin qəmzəli gül olacaq... - Onu sən bilərsən, dadaş. Seyid Əli söhbəti dəyişdi: - Balası, mən uzaq yoldan gəlmişəm. Acam, Şamaxının da ləziz xörəklərindən ötrü burnumun ucu göynəyir. Şahxəndan dedi: - Gülnaz xala bir az bundan qabaq turşu-kabab bişirib. Gətirimm?

- Gətir balası, gətir.

Şahxəndan evvanda süfrə açdı. Balaca qazançadakı turşu-kababı iki qaba çəkdi, nimçəyə göy-göyərti qoydu, piyalələrə şərbət süzdü. Sonra qardaşlar “bismillah” - deyib əllərini çörəyə uzatdılar.

Seyid Əli çoxdan yemədiyi turşu-kababın dadına baxa-baxa dedi:

- Hə, deyirsən Qara Yusiflə Miranşah -biri Təbrizdə, biri də Naxçıvanda söngüyüb, bir-birlərinə mırıldayırlar?

Şahxəndan qaşlarını dartdı və elə bil gözləri də bir balaca böyüdü:

- Dadaş, bunu mən yox, sən deyirsən ha!

Seyid Əli yüngülcə qımışdı:

- Balası, qorxdun?

- Bəs necə?! Mən Seyid Əli İmaməddin Nəsimi deyiləm ki, qorxmayıb, ağlıma gələn hər şeyi danışam. Şamaxıda divarların da qulağı var.

Seyid Əli ciddi görkəm alıb, dedi:

- Düz deyirsən, balası, dünya dəyişib, elə bil bu camatın hamısı gözünü açandan Şirvanşahlara casusluq edir.

O, ağzını desmallla silib, dua etdikdən sonra şərbət dolu piyaləni başına çəkdi.

Şahxəndan, qardaşının turşu-kababı böyük iştaha ilə yeməsinə, üstündən də şərbət dolu iri piyaləni birməfəsə başına çəkməsinə baxanda, nədənsə, möhkəm kövrəldi və qeyri-ixtiyari öz-özünə piçildadı: “Allah heç kəsə qürbət nəşib etməsin”.

Seyid Əli ayağa qalxıb dedi:

- Hə, indi süfrəni yığışdır, dəvənin də hörüyünü dəyiş, qabağına da bir az su qoy, sonra gəl, danış görüm, mən burda olmayanda Şirvanda nələr baş verib?

Şahxəndan birdən:

- Vay-vay... Sənə ocağvə dəmləmişəm, yaqın daşdı - deyib, ocağa sarı qaçdı. Qəhvədanı götürüb, geri qayıtdı. Qəhvə qaynamamışdı, lap içməli idi.

Şahxəndan qəhvə dolu fıncanı pəncərənin önündəki taxçanın üstünə qoydu:

- Dadaş, sən bala-bala iç, mən də süfrəni yığışdırıb, dəvəni yerbəyer ələyib gəlim...

Seyid Əli köpüyü yavaş-yavaş yatan qəhvəyə baxa-baxa nədənsə, gözünün ilk ovunu - Hüsniyyəni, onun bulaqdan səhənglə necə su daşdığını, uzun, incə hörüklərinə necə lalə taxdığını, oğrun-oğrun necə güldüyünü xatırladı və bağrının başında xoş bir sızıltı duydu...

Elə bu vaxt Şahxəndan içəri girdi: - Hə, dadaş, dəvən yatıb, yəni, gözünü yumub, amma çənəsi dəyirman daşı kimi işləyir, görünür,yoncanın dadı xoşuna gəlib...

Seyid Əli güldü:

-Şahxəndan, balası, mənim dəvəmlə işin olmasın, sən Şirvandan danış, Şirvandan.

-Dadaş, Şirvandan nə danışım ey, bizim bu İbrahim şah başını lap itirib...Bir gözü Təbrizdədir, bir gözü də Naxçıvanda...

Seyid Əli sağına-soluna baxıb dedi: - Balası, bax, bunu sən deyirsən ha!

Hər ikisi qəşş ələyib güldü.

- Balası, sən nə danışırısan? Əsiddən-bilən olsa, gülər. Adamın da iki ağası olar?

- Canın haqqı düz deyirsən. Bunu bütöv Şamaxı bilir.

- Onda İbrahim şah hörmətdən düşər ki?

- Düşüb də...

- Belə şeyləri mənim dəvəm yaxşı bilir, yuxudan duranda soruşarıq. Amma deyim ki, İbrahim şah çox təhlükəli oyun oynayır, Miranşahın xəfiyyəsi gedib Təbrizdə deyəcək ki, İbrahim şah Qara Yusifə xərac göndərir, Qara Yusifin də xəfiyyəsi gedib Naxçıvanda deyəcək ki, bu həpənd oğlu həpənd Təbrizə xərac göndərir, yəni, İbrahim şah həm nala vurur, həm mıxa, axırda da öz əlinə. Səfeh işdi.

(Ardı var)

Azərbaycan.- 2019.- 31 yanvar.- S.6.